մտովի պատկերացնում էր փղաներին, շոշափում նրանցից յուրաքանչյուրի հոգին: Գիտեր՝ կանգնած են լուռ, թեեւ արդեն կեսգիշեր է, բայց աչքերին քուն չի գալիս: Նայում են անթարթ ու թեւքի մեջ պահում մլմլացող ծխախոտը: Նա պարզապես զգաց հրամանատարին ու փղերքին պատմել, որ ինքը մի տարի առաջ աշխարհիկ մարդ էր: Աստվածասեր, աստվածավախ, բայց ոչ հոգեւորական, եւ եպիսկոպոսը վանքի արդեն մոտ 100 տարի անմխիթարժելի դարձած դատարկությունը լցնելու համար իրեն քահանա չեռնադրեց: Չպատմեց նաեւ, որ ինքը բանակում ծառայած տարիներին ականանետ էր կրակում եւ վատ չէր կրակում: Ի՞նչ աներ: Այդ պահին բառերն ավելորդ էին, եւ ինչ էլ աներ՝ իրեն մեղավոր էին համարելու: Ինչպե՞ս բացատրեր նրանց, որ իր կոխվը հոգու, հավատի ու խոսքի է: Ինչպե՞ս ապացուցեր, որ ինքը...

Միրտն այժմ բաբախում էր արագ, խելագար ռիթմով, եւ նա զգում էր, թե ինչպես սրեմի մեջ այրվում է մարմինը: Խռիերը՝ հակասական, իրարամերժ, գալիս, բախվում էին իրար, եւ նա, պատին հենված, սպասում էր:

... Կրակահերթը ճայթեց մեկեն: Նրան թվաց, թե ինքնաշիջի ճարճատյունից մութը հազար կտոր եղավ, ու նրա բեկորները թռան, խփեցին եկեղեցու կամարներին: Ո՞վ իմանա որ զինվորի նյարդերը պեղի տվեցին: Գույն ա՞ռ խուտուտ տվեց մեկի կողերը:

Մարտն սկսվեց միանգամից, լուսնի լույսի տակ բորբոքվեց, թափ առավ ու տարածվեց: Կրակում էին երկու կողմից էլ, կրակում էին խենթի պես: Ինքը նկատեց, որ թշնամու կրակն ուղղված է ավելի շատ ոչ թե դիրքերի, այլ լուսնի լույսով ողողված տաճարի վրա: Ա՞հն էր պատճառը, վանքի կենդանի, հզոր ուժից ունեցած սարսա՞փը, թե՞ տաճարը շատ էր գեղեցիկ պատերազմի համար, ո՞վ իմանա:

Քահանան ինքնաբերաբար խոնարհեց գլուխը եւ տնքաց դեմքի ցավից: «Խփեցին»,- անցավ մտքով, հետո նոր զգաց կրակահերթի զրնգոցը պատի տակ: Ձեռքը տարավ դեմքին, գլխի ընկավ, որ քերծվածք է, եւ ուրախությունը ողողեց ներսը:

Մարտի ձայները չէին լռում: Նա ձեռքերը միացրեց իրար, փակեց աչքերն ու առանց ուշք դարձնելու երեսը ողողող արյանը՝ սկսեց աղոթել: Նա աչքերը փակ աղոթում էր՝ առանց ուշք դարձնելու մարտի ձայներին եւ առաջին պահի չհասկացավ, թե ինչ կատարվեց: Միայն զգաց, որ շպրտվեց գետնին: Ուշաթափությունը կարճ տեւեց: Բացեց աչքերը եւ ահով տեսավ, որ թշնամու արկը խփել, փլել է զանգակատան ուսը:

- Տեր Աստված,- դողդողալով ոտքի ելավ ու մրմնջաց նա,- ո՞վ եմ ես՝ ժամասացո՞ղ, քահանա՞, թե՞ լքված տան դռանը կապված շուն...

Նրա ծնկները դողում էին, ջահել արյունը եռում էր երակների մեջ: Ի՞նչ անի: Ձենք չվերցնի՞: Ինչի՞ համար է պահել ականանետն ու 15 արկը: Գուցե հենց այս օրվա՞ համար են դրանք եւ այստեղ են մնացել նախախնամության կամո՞ք: Տղերքը, որ զինապահեստ էին դարձրել վանքի խցերից մեկը, զենքը տանելիս մոռացել կամ լիսամթի մեջ չէին նկատել ականանետն ու արկերը:

- Տեր, փրկիր իմ հոգին,- մրմնջաց նա,- Տեր, ճանապարհ ցույց տուր: Մի՞թե պիտի թողնեմ, որ թշնամին անարգել ավերի քո տաճարն ու զենքին պիտի չտանեմ ձեռքս: Ո՞րն է ավելի մեծ մեղք. զենք առնելն ու սպանողին սպանե՞լը, թե՞ քո տաճարն ավերակ դարձնողներին չխանգարելը: Ինչի՞ համար եմ ես:

«Մի կորցնիր հոգիդ, թող զինվորը կռվի,- շշնջում էր ներքին ձայնը,- քո Տերը պատվիրում է քեզ սիրել նույնիսկ թշնամուն»:

- Չէ՜,- գոռաց քահանան,- մի՞թե իմ հոգին ավելի թանկ է, քան խավարի մեջ, այս վանքի սրբության համար մահվան գնացող մի բուռ տղաներինը:

Չոռող կրակոցների տակ երեսուն քայլերով նա գնաց դեպի խուցը, զրկած դուրս բերեց ականանետը, դրեց փոքրիկ թմբիկի վրա, ուղղեց նշանոցը: Ապա լուռ կուսցավ, վերցրեց արկը:

- Ա՜խ,- տնքաց ուսի ցավից: Երեւի բռնելիս էր վնասել եւ նոր էր զգում ցավը:- Ուզում են ավերել իմ մարմնի ու հոգու տիրույթը, ուզում են հողին հավասարեցնել իմ պայծառ ոգին, իսկ Տերն ասում է. «Մի սպանիր»: Ախր թե չսպանեմ՝ գազանն ինձ կխոշտի: Կխոշտի ու կխաշմի նաեւ իմ եղբայրներին...

Նա քթի տակ մոմռալով մի անգամ էլ ստուգեց՝ արդյոք ճի՞շտ է նշան բռնել եւ ականն զգուշությամբ բաց թողեց փողի մեջ: Թնդաց կրակոցը: Ասես տենդի մեջ նա շարունակում էր փողի մեջ գցել արկարկի ետեւից: Բամփում էին ականները, խշշում, թշշում էին ականջները: Քահանան զգում-ու չէր զգում մարմինը: Միայն մեկ-մեկ աչքը կտրում էր զենքից ու տեսնում, թե թշնամու դիրքերում ինչպես ամեն կրակոցից հետո փոշին ելնում, արծաթին է տալիս լուսնի լույսի տակ, հետո դանդաղ նստում է գետնին:

Դրանից նա գուշակում էր, որ ճիշտ է նշան բռնում եւ շարունակում էր կրակել: Կրակում էր ու քրթմնջում ինքն իրեն, կրակում էր ու ինքնամոռաց աղոթում...

Արեւելքի շառագունելը նա միանգամից չտեսավ: Արեւելքը թիկունքում էր, եւ նա տեսավ, թե արեւի ճառագայթներն ինչպես արնեցին դիմացի սարի քիթը: Այդ շառագունելուց մի քիչ սթափվեց ու մի հայացք գցեց դիրքերին: Լուռ էր ամենուր, երկու կողմում էլ շարժում չկար: Ո՞վ իմանար՝ զինվորի հոգու մեջ ի՞նչ խոռ ու երազ էր արթնացրել զարթնած հզոր արեւը...

... Տղերքը քահանային գտան ականանետի մոտ, գետնին նստած: Նա ձեռքերի մեջ ծանրությամբ էր անում վերջին արկն ու նայում էր թշնամու դիրքերին:

- Մի կրակիր,- ձայն տվեց Մախոսյանցի Համբոն,- էդ մի արկը խնայիր, հետո պետք կգա:

- Հը՞,- չհասկացավ քահանան:

- Մի կրակիր, պետք չէ, թշնամին փախե՜լ է,- ավելի բարձր ձայնեց Համբոն:

- Չէ, մնա, ի՞նչ անի: Աշխարհում թող մի արկ պակաս լինի,- գլուխը տարուբերեց նա, եւ արկը դանդաղ բաց թողեց ականանետի փողի մեջ:

Ես սիրում եմ լույսը

«Հայ զինվորի» հյուրասրահ

Մեր ժամանակի լավագույն նկարիչներից մեկը՝ Ռուդոլֆ Խաչատրյանը կրկին հայրենիքում է եւ հայ հասարակայնությանն է ներկայանում նոր աշխատանքներով: Նա սիրով համաձայնեց զրուցել «Հայ զինվորի» հյուրասրահում:

- Ձեր նախկին այցելությունից հետո բավական ժամանակ է անցել, ինչպիսի՞ն գտաք հայրենիքը:

- Շատացել են ժպիտներն ու լույսը:

- Ձեր ցուցահանդեսը, չնայած իր ավանգարդիստական բնույթին ու դժվարըմբռնելիությանը, բացառիկ հաջողություն ունեցավ:

- Իմ արվեստի երկրպագուները հավատում են ինձ, հակված են ոչ թե մերժելու, այլ հասկանալու:

- Ձեզ որեւէ նկարչական դպրոցի հետեւորդ համարու՞մ եք:

- Ես գալիս եմ բազմաթիվ աղբյուրներից, գոյացել եմ մինչ այդ ստեղծված մշակույթի հենքի վրա: Ես սերում եմ Պիկասոյից, Արպից, Գարգալոյից ու շարունակվում եմ: Եվ ինչպես Պիկասոն ու Բրակը բերեցին կուբիզմը, Բրետոն՝ սյուրռեալիզմը, Քոչարը՝ գեղանկարչությունը տարածության մեջ, ես էլ արարել եմ իմը՝ բազմաչափ օբյեկտը: Դա նոր դիզայնական մտածողություն է, 21-րդ դարի արվեստ:

- Դուք հայ նկարիչ եք, Ձեր արվեստը պահե՞լ է ազգայինի ակունքը:

- Իհարկե, եւ անկախ իմ կամքից: Ազգայինը մտածողություն է, դա համաչափության սեփական զգացողությունն է, ինքնատիպ պլաստիկան: Ազգայինը դրսեւորվում է ոչ թե ինքնատիպային մոտեցումով, այլ բանաձեւումների պլաստիկայում:

- Ձեր զրույցներից մեկի ժամանակ ասացիք, որ հասել եք մի հանգրվանի, ուր ավարտել եք նկարչի ձեր առաքելությունը:

- Ես ստեղծել եմ «Մարդու բանաձեւը», որը զարգանում է, ինչպես ինքը՝ բնությունը: Եվ անընդհատ փոխ[ված] է այդ շարժման ընթացքում: Իմ արվեստը սինթետիկ արվեստ է, ճարտարապետական կառուցվածքի կոթող, որ ներառում է եւ արձանագործություն, եւ գեղանկարչություն, եւ գծանկարչություն: Ես անընդհատ կոփելով իմ դեմքը, գտնում եմ այն, հաստատում:

- Բազմաթիվ ցուցահանդեսներ եք ունեցել, ո՞րն եք ավելի բարձր գնահատում:

- Ես ցուցադրվել եմ շատ հեղինակավոր սրահներում, մեծ նկարիչների կողքին, 60-ամյակիս առթիվ՝ նաեւ Տրետյակովում, սակայն ամենասիրականն ու պատվաբերը ինձ համար հայրենիքում ցուցադրվելն է:

- Ո՞վ է նկարչի ձեր կուռքը:

- Չունեմ:

- Կա մեկը, որ առանձնակի դեր է խաղացել ձեր արեղծագործական կյանքում:

- Քոչարը: 14-15 տարեկանում նա ինձ ծանոթացրեց ժամանակի մտավորականության հետ՝ Փափազյան, Նեմոյան, ուրիշներ: Իմ ճաշակը ձեւավորվել է նրանց միջավայրում:

- Ի՞նչ եք սիրում նկարել:

- Ես ծնվել եմ 5 անգամ, իմ ստեղծագործական կյանքը բաժանվում է 5 պատմաշրջանի, 5 փուլի: Դրանք տարբերվում են իրարից: Օրինակ, սկզբնական շրջանում սիրում էի կին նկարել:

- Ասում են արվեստագետների կյանքում սերը մեծ դեր է խաղում:

- Սերը նոր արարումների մղում է դառնում: Ամեն անգամ ես սիրում եմ նորովի: Ինչ դուր է գալիս նաեւ հրապուրված լինելը:

- Ունե՞ք չիրականացած երազանք:

- Չունեմ:

- Թշնամինե՞ր...

- Նրանք օգնում են ինձ, ուժ են տալիս ու խանգարել չեն կարող: Ես ուժեղ եմ ու ոչ մի չարություն չունեմ նրանց հանդեպ:

- Դուք գտե՞լ եք ամենագեղեցիկը:

- Կինն է:

- Եթե ձեզ հնարավորություն տրվեր ընտրության, ո՞ր ժամանակաշրջանում կցանկանայիք ապրել:

- Ես կրում եմ իմ մեջ նախամարդուն եւ ամբողջ քաղաքակրթությունը: Կուզենայի ապրել 21-րդ դարում:

- Ձեր զրույցներից մեկի ժամանակ ասացիք, որ մենք հիանալի երիտասարդություն ունենք:

- Հասկացող, մտածող, գնահատող երիտասարդություն: Ես կուզենայի աշխարհն այնքան ներդաշնակ լիներ, որ մեր տղաները ստիպված չլինեին խաղաղություն պաշտպանել զենքով: Բայց՝ ավաղ: Մեր 18-20 տարեկան հայորդիներն այսօր սահմանին են: Ուժ ու եռանդ նրանց: Թող միշտ հայրենասեր լինեն ու հաղթող:

- Ո՞րն է ձեր խառնվածքի ամենաբնորոշ գիծը:

- Ես հարգում եմ Մարդուն: Ոչ ոք չի կարող ասել, որ գոնե մեկ բոպե ապասել է ինձ: Որպես գաղափար առեք, որ թույլությունն կինն է:

- Ո՞րն է ձեր գույնը:

- Լույսը: Լույսը բոլոր գույների սկիզբն է: Ես սիրում եմ սկիզբը:

Ես սիրում եմ լույսը:

Ռուդոլֆ Խաչատրյան
Ինքնանկար. 1983թ.